

Uvođenje i vrednovanje programa HIV-2 "Poboljšanje dostupnosti službe za dobrovoljno savjetovanje i testiranje" – prikaz rada Centara za dobrovoljno HIV savjetovanje i testiranje u Hrvatskoj u razdoblju 2003-2006. godine

(Increased access to voluntary counselling and testing services – overview, implementation and evaluation 2003.-2006.)

Tatjana Nemeth Blažić

Hrvatski zavod za javno zdravstvo
Služba za epidemiologiju zaraznih bolesti

Ključne riječi: HIV savjetovanje i testiranje, centar za dobrovoljno HIV savjetovanje i testiranje, VCT, CST, prevencija HIV/AIDS-a

Ovaj rad dio je specijalističkog rada autora, napisan je nakon završetka preventivnog Programa HIV-2 „Poboljšanja dostupnosti službe za dobrovoljno savjetovanje i testiranje“ u čijoj provedbi je autor kao jedan od suradnika aktivno sudjelovao na poslovima planiranja, organizacije i koordinacije aktivnosti.

Cilj rada je prikazati provedbu i neke aspekte vrednovanja programa HIV-2 kojim je u Hrvatskoj uspostavljena mreža Centara za HIV savjetovanje i testiranje (CST centara). U radu se prikazuje što smo programom postigli, koji dijelovi su uspješno odrađeni, ali i oni koje bi trebalo poboljšati. Prikaz razvoja, implementacije i evaluacije HIV-2 programa, može koristiti u budućem radu na preventivnim programima iz područja HIV/AIDS-a.

U radu su korišteni podaci prikupljeni tijekom provođenja programa (opisna i financijska izvješća te ostala projektna dokumentacija), te podaci dobiveni anketiranjem i intervjuom sa sudionicima u provedbi, vanjskim suradnicima i korisnicima programa.

Program je implementiran u razdoblju od kolovoza 2003. do prosinca 2006. godine zajedničkim radom Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo (HZJZ), Ministarstva zdravstva i socijalne skrbi (MIZSS), službi za epidemiologiju županijskih zavoda za javno zdravstvo, Zatvorske bolnice u Zagrebu, Klinike za infektivne bolesti "Dr. Fran Mihaljević" i nevladinih udruga (LET, HUHIV, Iskorak, Help, Terra, IOM).

Glavni cilj programa bio je povećati dostupnost dobrovoljnom HIV savjetovanju i testiranju cijeloj populaciji Hrvatske, pogotovo mladima i osobama rizičnog ponašanja u svrhu prevencije HIV infekcije i AIDS-a. Model rada bio je uspostaviti mrežu CST centara koji su integrirani u postojeći sustav zdravstvene zaštite.

Uvod

Danas se širom svijeta provode različiti modeli programa dobrovoljnog HIV savjetovanja i testiranja, a broj centara za HIV savjetovanje i testiranje stalno se povećava. Koncept HIV savjetovanja i testiranja (human immunodeficiency virus counseling and testing, HIV-CTS) prvi puta se u literaturi spominje sredinom 1980-ih, u vrijeme kada su serološki testovi za detekciju HIV antitijela postali dostupni za širu upotrebu. Ubrzo Svjetska zdravstvena organizacija (WHO), UNAIDS i Centri za kontrolu i prevenciju bolesti (CDC) donose smjernice i standarde za postupak HIV savjetovanja i testiranja, koji se kontinuirano revidiraju sukladno novim spoznajama u medicini.

Cilj provođenja dobrovoljnog savjetovanja i testiranja je prevencija HIV/AIDS-a kroz edukaciju o putevima širenja i mjerama zaštite i redukciju rizičnih ponašanja te poboljšanje dužine i kvalitete života oboljelih kroz pravovremeni pristup skrbi i liječenju.

Kad je riječ o HIV savjetovanju i testiranju, često se upotrebljava akronim VCT (engl. voluntary counselling and testing), termin koji u engleskom govornom području pokriva različite intervencije u različitim okruženjima. U prijevodu kratica na našem jeziku glasi CST (Centar za dobrovoljno HIV savjetovanje i testiranje). Ovisno o lokalnim potrebama i mogućnostima (razina epidemije, kulturno i socioekonomsko okruženje) i populaciji za koju su primarno namijenjeni, u svijetu postoje različiti modeli CST centara: izvan zdravstvenog sustava, integrirani u zdravstveni sustav, kao dio «outreach» ili programa smanjenja štete, itd. Opći preduvjeti za uspješnu implementaciju bilo kojeg modela CST centara su odgovarajuća zakonska i politička podloga, mogućnost pristupa službama skrbi

i podrške, nestigmatizirajuća okolina te materijalni, infrastrukturni i ljudski resursi. Uobičajeno je da CST centri svoje usluge korisnicima pružaju besplatno (ili uz simboličnu participaciju), a financiraju se iz nacionalnih i/ili međunarodnih sredstava. Radi osiguranja i poboljšanja kvalitete potrebno je kontinuirano praćenje (monitoring) i vrednovanje (evaluacija organizacije, procesa i ishoda) rada.

U CST centrima korisnicima se pružaju slijedeće usluge: informiranje i edukacija o HIV/AIDS-u, savjetovanje prije i poslije testiranja, testiranje na HIV, te pomoć pri upućivanju na daljnju skrb. Naglasak je na individualni pristup rješavanju problema (povjerljiv razgovor kojim pronalazi rješenja za svaki individualni rizik od HIV infekcije i potiče usvajanje zaštitnih ponašanja).

Danas su programi dobrovoljnog HIV savjetovanja i testiranja i CST centri imaju važnu ulogu u sprečavanju i suzbijanju širenja HIV infekcije i AIDS-a. Opisani su brojni pozitivni utjecaji kako u zemljama u razvoju tako i u visokorazvijenim zemljama. Koristi na individualnoj razini: redukcija rizičnih ponašanja kroz edukaciju o putevima širenja HIV infekcije i mjerama zaštite od zaraze HIV-om i ostalim spolno prenosivim bolestima, raniji odnosno pravovremeni pristup specifičnoj medicinskoj, psihosocijalnoj i pravnoj pomoći. Koristi na razini zajednice: smanjenje stigme i diskriminacije koje često prate HIV/AIDS, te povećanje spremnosti i uključenosti u rješavanje HIV/AIDS problematike. Koristi na državnoj razini: doprinos u suzbijanju HIV/AIDS-a smanjenjem incidencije i prevalencije HIV infekcije i AIDS-a. Potencijalne koristi od CST-a su to veće, što su bolje mogućnosti upućivanja korisnika na daljnju skrb i liječenje.

Danas kad postoji učinkovito liječenje, rano otkrivanje HIV infekcije poboljšava dužinu i kvalitetu života oboljelog, a CST centri, ulazna vrata za prevenciju i cjelokupnu skrb vezanu uz HIV/AIDS, dobili su osim kliničkog, i javnozdravstveni značaj.

Rezultati

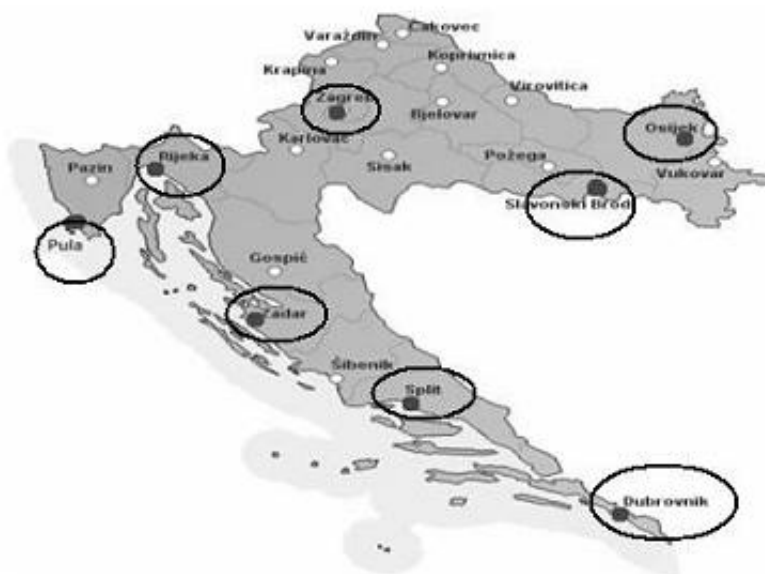
Procesna evaluacija programa - Koje se usluge pružaju i kome, kako smo provodili program i kakvu uslugu pružamo?

1. EVALUACIJA SPECIFIČNIH CILJEVA PROGRAMA

Cilj 1. Opremiti i uspostaviti devet centara za dobrovoljno testiranje i savjetovanje

U razdoblju od 2003. do 2006. godine Služba za epidemiologiju Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo uspostavila je 9 Centara za HIV savjetovanje i testiranje, od čega jedan u vlastitoj ustanovi u Zagrebu, te u Zavodima za javno zdravstvo u Rijeci, Splitu, Osijeku, Slavonskom Brodu, Puli, Zadru i Dubrovniku, kao i u jednoj ustanovi za osobe lišene slobode.

Slika 1. Zemljopisni raspored CST centara u Hrvatskoj otvorenih u razdoblju od 2003. do 2006. godine

Tablica 1. Prikaz kronologije otvaranja CST centara

CST LOKACIJA	2003		2004		2005		2006	
Split								
Rijeka								
Zagreb								
Osijek								
Zadar								
Dubrovnik								
Zatvorska bolnica ZG								
Pula								
Slavonski Brod								

U razdoblju od listopada 2003. do prosinca 2006. godine programom HIV testiranja i savjetovanja u 9 CST centara obuhvaćeno je ukupno 4298 korisnika. U tom razdoblju obavljeno je 7529 savjetovanja, testirano 4160 osoba, od čega je utvrđeno 19 HIV pozitivnih nalaza. Pred-testnih savjetovanja bilo je 4298, a posttestnih 3678. Broj korisnika koji su došli po rezultat testa bio je 3507 (84,3 %).

Tablica 2. Prikaz ukupnog broja korisnika, obavljenih savjetovanja i testiranja na HIV, pozitivnih HIV nalaza te prosječan mjesečni broj korisnika u CST centrima u Hrvatskoj u razdoblju od 2003. do 2006. godine

CST lokacija	Broj korisnika	Broj savjetovanja	Broj HIV testiranja	Broj HIV + testova	Prosječan mjesečni broj korisnika
Split	1239	1980	1238	5	33
Rijeka	891	1692	868	5	24
Zagreb	1237	2172	1193	7	49
Osijek	254	485	253	2	12
Zadar	205	399	204	0	10
Dubrovnik	121	184	119	0	8
Zatvorska bolnica	273	482	211	0	27
Pula	55	101	53	0	6
Slavonski Brod	23	34	21	0	3
UKUPNO	4298	7529	4160	19	19

Metode

Radi ispitivanja aktualnog stanja organizacije i rada u CST centrima svim koordinadorima je krajem svibnja 2007. godine putem e-mail-a poslan upitnik s pitanjima o uslugama koje pruža njihov centar, operativnim procesima, tehničko-građevinskim uvjetima, osiguravanju privatnosti, postojanju veza sa referalnim službama, postupcima testiranja, te zadovoljstvu s dosadašnjom edukacijom i logističkom podrškom. Ispunjeni upitnici su nakon deset dana vraćeni e-mail-om ili telefaksom u HZZJ.

Rezultati

1. Usluge koje CST pruža korisnicima:

- savjetovanje prije i poslije HIV testiranja, HIV testiranje, višekratno savjetovanje istog korisnika, iznimno i savjetovanje bez HIV testiranja odnosno testiranje bez opširnijeg savjetovanja

2. Organizacija rada

- svi centri imaju algoritme rada sukladno odgovarajućim smjernicama i standardima
 - u svim centrima uspostavljena je evidencija rada centara (zbirni mjesečni podaci o radu centra upisuju se u obrazac Data collection i mjesečno šalju u HZJZ) i evidencija o korisnicima (anonimne ankete - Anketni obrasci Centra za HIV savjetovanje i testiranje - s demografskim i epidemiološkim podacima o korisnicima koje ispunjavaju savjetnici i koje se čuvaju u centru)
 - radno vrijeme svih centara određeno je prema mogućnostima i potrebama lokalne sredine. U svim centrima radno vrijeme stalno ili povremeno uključuje poslijepodneve termine i rad vikendom
3. Privatnost i povjerljivost podataka:
- svi centri imaju prostor (okruženje) koje osigurava privatnost korisnika te postupke kojim se osigurava povjerljivost podataka o korisnicima
4. Metode i postupci testiranja:
- testiranje na HIV u svim centrima provodi se probirnim testom (ELISA) a reaktivni uzorci se šalju na potvrdni test (Western blot) u Kliniku za infektivne bolesti u Zagrebu. Rezultati testa gotovi su za 7-10 dana. U manjem opsegu nego testiranja na HIV, provode se i testiranja korisnika (intravenskih korisnika droga) na markere hepatitisa B i C (HbsAg, anti-HBs, anti-HCV).
5. Veze prema i od CST-a:
- svi koordinatori, (osim centara u Zagrebu) navode da nemaju mogućnost upućivanja korisnika na psihosocijalnu ili druge oblike pomoći koliko smatraju da bi trebali. Ipak, svi centri se trude pomoći korisnicima u slučaju potrebe za daljnjim tretmanom (upućivanje liječnicima obiteljske medicine, bolnicama, ambulantom za spolno prenosive bolesti, službama za planiranje obitelji, nevladinim udrugama, religijskim grupama, itd.)
6. Uspješnost i kvaliteta dosad provedene edukacije o HIV savjetovanju i testiranju:
- radionice održane za vrijeme trajanja projekta ocijenjene su s prosječnom ocjenom 4,5 a priručnik o HIV savjetovanju i testiranju s 4,8 (na skali od 1-5)
7. Logistička podrška (unutar vlastite institucije/ustanove te na nacionalnoj razini HZJZ, MIZSS):
- dobra

Cilj 2. Osposobiti stručnjake za HIV testiranje i savjetovanje

Edukacija savjetnika i ostalih članova tima provedena je kroz tri četverodnevne radionice o HIV savjetovanju i testiranju u 2003., 2004. i 2005. godini, koje je pohađalo ukupno 66 polaznika. Izrađen je i priručnik o HIV savjetovanju i testiranju (elektronska verzija dostupna na www.hzjz.hr).

Metode

Polaznici radionice održane u 2004. godini ispunjavali su upitnik za evaluaciju radionice. Anketa je sadržavala 8 pitanja, a na neka se moglo odgovarati u slobodnoj formi.

Rezultati

Od 22 polaznika, anketu je ispunilo njih 17 (77 %). Svi su izjavili da im je tečaj pružio informacije koje će im koristiti u budućem radu, te da im je radionica bila jako korisna odnosno korisna. Da je tečaj bio dobro planiran i organiziran izjavilo je 94% polaznika.

Neki od komentara: dobili smo korisne smjernice kao upravljati CST-om i kako reagirati u određenim situacijama, tečaj mi je pružio mnogo sugestija koje ću koristiti u mom budućem radu, tečaj mi je ukazao na moje greške i pomogao da razumijem način kako pristupiti korisniku CSTu budućem radu, čuli smo razmišljanja i stavove drugih polaznika, tek u ulozi korisnika ili savjetnika mi se pružila spoznaja kompleksnosti uloga, mnogo primjera sagledanih iz različitih perspektiva.

Cilj 3. Informirati javnost o mogućnosti besplatnog anonimnog testiranja i savjetovanja

Distribucija edukativno informativnog materijala

U CST centrima podijeljeno je ukupno 3765, a na ostalim mjestima još preko 10000 tiskanog edukativno informativnog materijala (brošura, letaka).

Promotivne aktivnosti

prikaz postera "Organizacija službe za dobrovoljno HIV savjetovanje i testiranje u Hrvatskoj" na Simpoziju o Spolno prenosivim bolestima (travanj 2004.g.), postavljanje članka o CST centrima na www.zdravlje.hr, www.hzjz.hr i www.knjigice.com, okrugli stolovi u Zagrebu, Rijeci i Splitu na temu "Uloga savjetovanja i testiranja u sprečavanju HIV/AIDS-a", oglasi na radiju i u dnevnim tiskovinama, sudjelovanje u TV i radijskim emisijama, izrada i distribucija reklamnih vrećica šećera u poznatijim kafićima, popularnim među mladima u Zagrebu, Splitu i Rijeci, izrada i distribucija promotivnih majica, sudjelovanje u različitim aktivnostima povodom Svjetskog dana borbe protiv AIDS-a (studeni i prosinac 2004), postavljanje B1 plakata u oglasne prostore u sredstvima javnog prijevoza i domovima zdravlja u Zagrebu, Rijeci, Splitu, Osijeku i Slavanskom Brodu, reklame na radiju, sudjelovanje u različitim aktivnostima povodom Svjetskog dana borbe protiv AIDS-a (listopad-prosinac 2005. i 2006.godine).

Metode

S ciljem ispitivanja uspješnosti medijske promocije i informiranja javnosti o besplatnom i anonimnom HIV testiranju i savjetovanju u Hrvatskoj, u veljači i ožujku 2005. i studenom 2006. godine

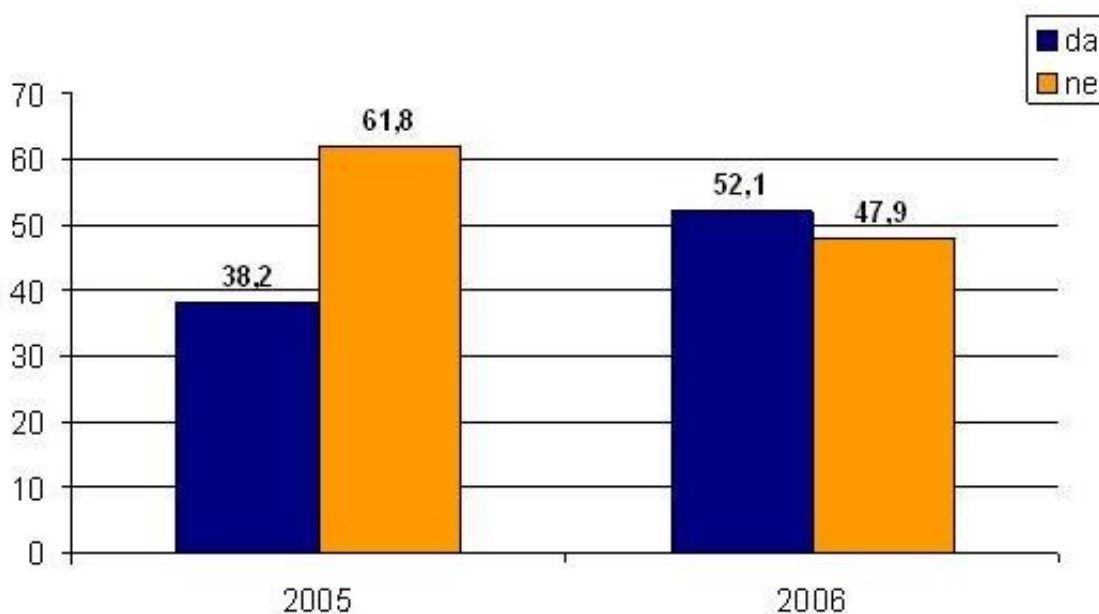
provedeno je anonimno anketiranje studenta na nekoliko zagrebačkih fakulteta. Anketa se sastojala od 3 pitanja.

Rezultati

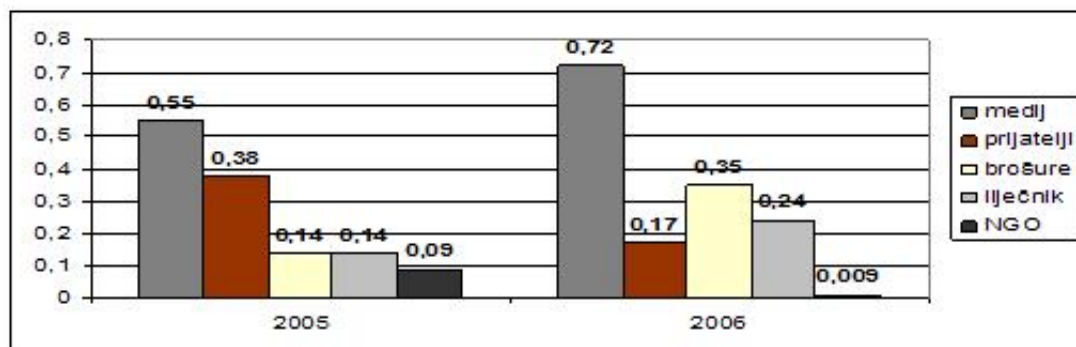
2005. godina: od 150 studenata kojima je bila ponuđena anketa, njih 110 ju je ispunilo. Više od polovine ispitanika, 68 (61,8%) izjavilo je da ne zna, a 42 (38,2%) da zna za mogućnost besplatnog i anonimnog savjetovanja i testiranja na HIV u Hrvatskoj. Polovina onih koji su izjavili da znaju za testiranje (21;50%) nisu znali gdje se može ostvariti ta usluga. Kao izvor informacija najčešće su navodili medije (23/42) i prijatelje (16/42), a od 4 ponuđena medija najčešće su bili označeni TV (8) i novine (7), zatim su slijedili internet (5) i radio (3).

2006. godina: od 220 studenata kojima je bila ponuđena anketa, njih 211 ju je ispunilo. Više od polovine ispitanika, 110 (52,1%) izjavilo je da zna, a 101 (47,9%) da ne zna za mogućnost besplatnog i anonimnog savjetovanja i testiranja na HIV u Hrvatskoj. Gotovo polovina onih koji su izjavili da znaju testiranje (51;46,4%) nisu znali gdje se to može ostvariti. Kao izvor informacija najčešće su navodili medije (79/110) i brošure/letke (38/110), a od medija najčešće su bili označeni TV (47) i internet (21), zatim novine (15) i radio (14).

Grafikon 1. Usporedba udjela ispitanika koji znaju za mogućnost HIV savjetovanja i testiranja u Hrvatskoj u 2005. i 2006. godini

Grafikon 2. Usporedba udjela pojedinih izvora informacija o mogućnosti HIV savjetovanja i testiranja u Hrvatskoj među onima koji znaju za tu mogućnost u 2005. i 2006. godini

Cilj 4. Distribuirati besplatne kondome

U CST centrima besplatno je korisnicima podijeljeno ukupno 7037 kondoma.

2. EVALUACIJA ZADOVOLJSTVA KORISNIKA I SUDIONIKA PROVEDBE PROGRAMA - Kako smo provodili program i kakve usluge pružamo?

Zadovoljstvo projektnog tima kvalitetom i samim procesima provedbe programa

Metode

U svibnju 2007. godine neki članovi projektnog tima ispunjavali su upitnik te su intervjuirani s ciljem dobivanja povratne informacije o njihovom viđenju postignutih rezultata i problema na koje su nailazili tijekom provedbe programskih aktivnosti. Istraživanje je rađeno na uzorku od 16 ispitanika (voditeljica projekta iz MIZSS, voditelji programa i djelatnici HZJZ-a, vanjski suradnici), što je oko 25% od ukupnoga broja sudionika programa. U upitniku su ispitanici svoje zadovoljstvo suradnjom sa ostalim sudionicima na programu, procesom provedbe i postignutim rezultatima programa mogli izraziti na skali od 1 do 5, navesti svoje primjedbe i predložiti poboljšanja u slobodnoj formi.

Rezultati

1. Organizacija i izvršenje aktivnosti programa u zadanim rokovima ocijenjena je s prosječnom ocjenom 4.2, a kvaliteta postignutih ciljeva s 4.4 (na skali od 1-5).

2. Zadovoljstvo suradnjom s drugim sudionicima unutar vlastite institucije:

- uglavnom zadovoljni (razmjerno lošije je ocijenjena međusobna suradnja sa sudionicima koji nisu djelatnici iste službe/odjela). Oni koji su manje zadovoljni kao najčešći razlog naveli su lošu komunikaciju, odnosno manjak ili nedostatak komunikacije između sudionika. Neke primjedbe su se odnosile na nezainteresiranost i nemotiviranost nadređenih i nedostatak menadžerskih znanja i vještina

3. Zadovoljstvo s vanjskim suradnicima:

- voditelji i sudionici provedbe programa bili su zadovoljni suradnjom s MIZSS i implementacijskim partnerima (Klinika za infektivne bolesti, nevladine udruge i dr.) te uglavnom zadovoljni suradnjom sa županijskim zavodima (razmjerno zadovoljniji kvalitetom postignutih ciljeva nego organizacijom i procesima provedbe programa)

- nevladine udruge (HUHIV, LET, Terra, Iskorak) uglavnom su zadovoljne suradnjom sa HZJZ-om. One udruge koje su manje zadovoljne suradnjom kao glavni razlog tome navode lošu komunikaciju, nezainteresiranost i nedostatak povratne informacije od HZJZ-a. Neke primjedbe vezane uz nedovoljnu suradnju su se odnosile na nedovoljnu aktivnu uključenost udruga u provedbu programskih aktivnosti i nedovoljno sudjelovanje u radu centara.

4. Koristi i dobiti od programa:

- edukacija osoblja, zaposleni novi djelatnici, nabava opreme (uredska oprema i namještaj), uspostavljeni centri za HIV testiranje i savjetovanje, uvođenje novih dijagnostičkih metoda u rutinsku djelatnost, rad mladih stručnjaka na dobrobit mladih, stvaranje mreža osoba koje bolje komuniciraju i surađuju, dodatno osviješten problem među strukom i javnosti, edukacija i savjetovanje osoba rizičnog ponašanja o spolno prenosivim bolestima i «tabu temama» o kojima ne znaju dovoljno, mogućnost anonimnog testiranja i ranog otkrivanja inficiranih osoba čime se sprečava širenje infekcije i poboljšava mogućnost liječenja, suradnja sa udrugama, zaštita pučanstva i edukacija populacije u svrhu prevladavanja teškoća, anonimnost i besplatnost testiranja, smanjenje stigme, poboljšana suradnja nevladinih udruga i medicinskih ustanova

5. Primjedbe:

- najviše primjedbi je bilo vezano uz nedostatak komunikacije između sudionika provedbe programa unutar vlastite institucije (manjak ili nedostatak komunikacije među odjelima, neodržavanje zajedničkih sastanaka)

- problemi i sporost u postupcima nabave roba i usluga

- nedovoljna uključenost skupine za pravno-ekonomske i administrativno-tehničke poslove u pripremi samog apliciranja programa

- nedostatak podrške i pohvale od nadređenih

- nedovoljna informiranost građana o postojanju CST kroz medije, loša organizacija i provedba medijske promocije (trebalo ju je provoditi kontinuirano, a ne ograničenog trajanja i najviše povezanu uz dane obilježavanja Svjetskog dana borbe protiv AIDS-a)

- neuključenost sjevernog dijela Hrvatske (Varaždin, Čakovec) u mrežu centara i nestimulirajući model raspodjele financijskih sredstava županijskim zavodima za rad centara

- nemogućnost istovremenog testiranja i na hepatitis B i C (anti- HBV/HCV test) u CST-u

- izostanak voucher (kupon, incentive) sistema - ne nužno novac, može besplatni ginekološki pregledi i sl.

6. Prijedlozi za poboljšanje:

- uspostavljanje bolje komunikacije između svih sudionika - više sastanaka, bolja logistička podrška, bolja podrška od nadređenih, više redovitih sastanaka, dogovaranja, zajedničkog planiranja predviđenih aktivnosti i ukazivanja na propuste ako ih je bilo

- veća pomoć stručnom osoblju u administrativnim poslovima

- bolja edukacija o ciljevima i aktivnostima programa šireg kruga sudionika u provođenju programa

- bolja reklama centara i obavještavanje javnosti o uslugama koje pružaju CST

- od samog početka provedbe programa aktivno uključiti Upravu i pravne i ekonomske stručnjake - uključivanje svih sudionika u provedbi na samom početku projekta - jasno definiranje centra koji će se otvoriti, u fazu planiranja uključiti sudionike sa svih razina i dobro razmotriti potencijalne prednosti i probleme,

- obavezno sudjelovanje stručnjaka iz područja ekonomije i prava na sastancima radne skupine za stručna pitanja, prihvaćanje pravno-ekonomskih okvira Hrvatske prilikom planiranja i provedbe aktivnosti, a sve u cilju postizanja optimalnih rezultata u realnim okvirima i mogućnostima.
- veće ulaganje u marketinške aktivnosti, te
- bolja suradnja udruga i HZJZ-a: organizacija zajedničkih sastanaka kako bi se razmijenila iskustva i da bi se vidjelo kako stvari stoje i gdje treba raditi preinake u aktivnostima, edukacija, uključivanje novih sudionika koji nisu do sada bili povezani u programu HIV-2, bolja koordinacija između organizacija

7. Pohvale:

- kao izrazito dobra stvar istaknuto je uključivanje zatvorskog sustava u programske aktivnosti, odnosno otvaranje centra u okviru Zatvorske bolnice u Zagrebu. Time je omogućena dostupnost uslugama HIV savjetovanja i testiranja i zatvorskoj populaciji kojoj se time poboljšava standard zdravstvene zaštite, te se ciljano usmjeravaju preventivne aktivnosti na populaciju pod povećanim rizikom.

Zadovoljstvo korisnika programa pruženim uslugama

Metode

U razdoblju od lipnja do rujna 2006. godine na uzorku od 66 ispitanika provedeno je istraživanje zadovoljstva korisnika CST Zagreb (HZJZ) uslugom HIV savjetovanja i testiranja. Istraživanje je provedeno anketnim upitnikom, ispunjavali su ga oni koji su dobrovoljno pristali na istraživanje, nakon post-testnog savjetovanja. Upitnik je bio anonimn, ispunjavala se pismeno, a sastojala se od 24 pitanja. Svoje zadovoljstvo ispitanici su mogli izraziti ocjenama: nula (ne odnosi se na mene), jedan (ne), dva (uglavnom ne), tri (ne mogu odrediti), četiri (uglavnom da) i pet (da).

Rezultati

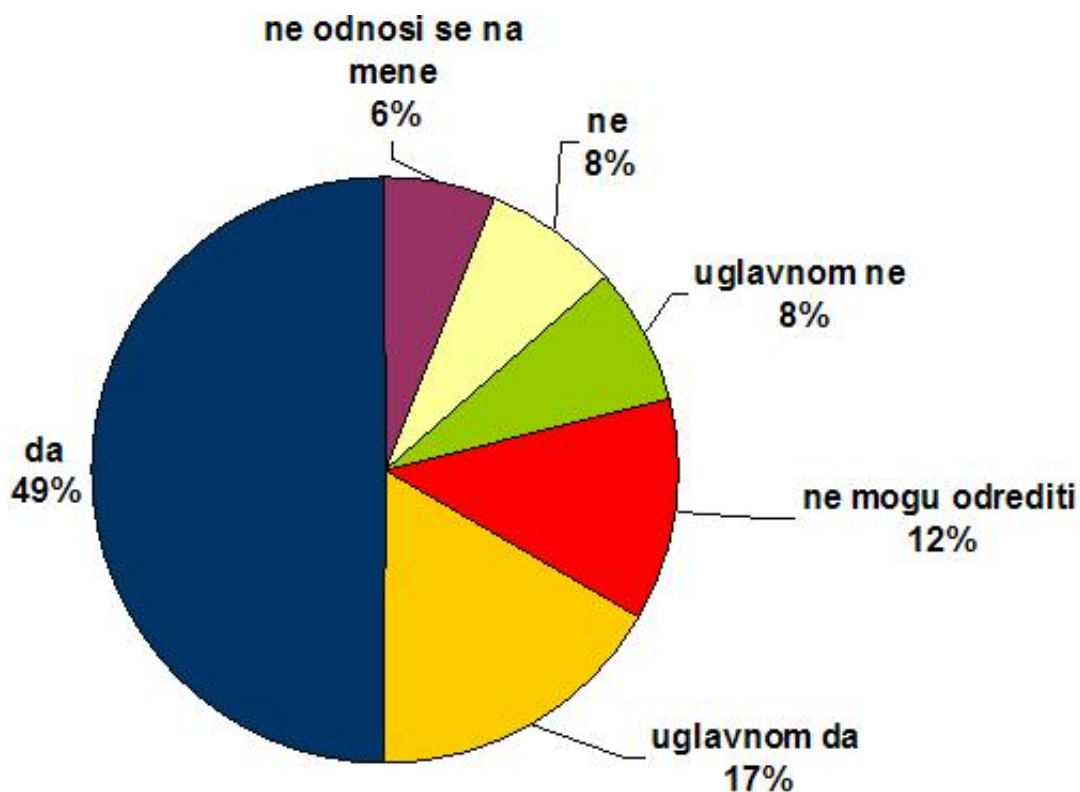
Od 66 ispitanika 43 (65,2%) je bilo muškog, a 23 (34,8%) ženskog spola. Većina ispitanika odgovorilo je da živi u gradu (58;87%), 7 u gradiću (10,6%) i 1 na selu (1,5%). Više od polovine ispitanika (35;53,0%) ima fakultetsko obrazovanje, 28 (42,4%) srednjoškolsko obrazovanje, 1 osnovnoškolsko (1,5%), a za 2 ispitanika nema podataka. Što se tiče bračnog statusa, najviše ispitanika je odgovorilo da su samci (33;50,0%), 26 (39,4%) u stalnoj vezi, 4 (6,1%) u braku, 1 rastavljen (1,5%) i 1 udovac (1,5%), a za jednog nema podataka.

Korisnici CST-a Zagreb vrlo su zadovoljni kvalitetom pruženih usluga i imaju pozitivno razmišljanje o savjetnicima i procesu savjetovanja. Više od dvije trećine ispitanika (86%) smatra da savjetnici imaju dovoljno znanja o HIV- bolesti, gotovo svi izjavljuju da su zadovoljni savjetovanjem koje im je pruženo te da su zadovoljni što su obavili savjetovanje (94%; 97%). Velika većina doživljava savjetovanje ugodnim i izjavljuje da se nisu osjećali nelagodno prilikom savjetodavnog razgovora (86%) i da nisu osjećali stres poslije savjetovanja (86%). Više od polovine ispitanika (59%) je izjavilo da im njihov izabrani liječnik opće prakse ne može pružiti savjetovanje o HIV-u kao u centru. Oko dvije trećine ispitanika (67 %) istaknulo je da ih je savjetovanje potaknulo da razmisle o promjeni svog spolnog ponašanja. Više od polovine (64%) ispitanika izjavljuje da im se osjećaj anksioznosti i straha smanjio nakon obavljenog savjetovanja. Jedna trećina ispitanika (33%) smatra da je podrška koju prima savjetovanjem u centru vrednija od podrške koju prima od prijatelja. Jedna četvrtina ispitanika (24%) navodi da im savjetnik nije pomogao pri pronalasku drugih stručnjaka za daljnju pomoć (npr. psiholog, psihijatar, liječnik).

Slika 2. Jeste li zadovoljni sa HIV savjetovanjem koje vam je pruženo?

Slika 3. Je li vas savjetovanje na HIV potaknulo da razmislite o promjeni svog spolnog ponašanja?

Rasprava

Što smo postigli, gdje treba uložiti više truda

U okviru projekta Ministarstva zdravstva i socijalne skrbi «Unapređenje borbe protiv HIV/AIDS-a u Hrvatskoj» u našoj zemlji uspostavljena je mreža CST centara, prvih takve vrste u Hrvatskoj. Realizacijom programa HIV-2 potpomognuta sredstvima Globalnog fonda Služba za epidemiologiju zaraznih bolesti Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo uspostavila je 9 Centara za HIV savjetovanje i testiranje (CST centri, Savjetovališta za HIV/AIDS), od čega jedan u vlastitoj ustanovi u Zagrebu, te u Zavodima za javno zdravstvo u Rijeci, Splitu, Osijeku, Slavanskom Brodu, Puli, Zadru i Dubrovniku, kao i u jednoj ustanovi za osobe lišene slobode. Uspostavljanjem mreže CST centara omogućena je dostupnost dobrovoljnom, anonimnom i besplatnom HIV savjetovanju i testiranju u Hrvatskoj.

Implementacija programa HIV-2 zahtijevala je multidisciplinarni rad i partnerstvo zdravstvenog i nezdravstvenog sektora. Program se provodio uz strategije edukacije zdravstvenih djelatnika o HIV savjetovanju i testiranju te edukacije i informiranja stanovništva o HIV/AIDS-u i otvaranju CST centara. Posebno je vrijedno što se programom obuhvatila i zatvorska populacija u čijoj strukturi su većinom zastupljene osobe s rizičnim ponašanjima za HIV infekciju.

Rad CST centara organiziran je i provodi se sukladno odgovarajućim standardnim načelima i smjernicama. U centrima rade zdravstveni djelatnici koji imaju specifičnu edukaciju o HIV savjetovanju i testiranju, a korisnicima pružaju usluge savjetovanje prije testiranja, testiranje i savjetovanje poslije testiranja. Radno vrijeme CST centara određeno je prema mogućnostima organizacije rada matičnih institucija, a prilagođeno je potrebama korisnika koliko god je to u mogućnosti.

Od početka rada CST centara obavljeno je 7529 savjetovanja, testirano 4160 osoba, od čega je utvrđeno 19 HIV – pozitivnih nalaza ili 0,46%. Prosječan mjesečni broj korisnika u centrima kreće se od 3 do 49. Najveći prosječni broj osoba koje mjesečno dolaze na HIV savjetovanje i testiranje bilježi Zagreb (49), Split (33) i Rijeka (24), a najmanji Pula (6) i Slavonski Brod (3). Centri koji bilježe najveći broj korisnika ujedno su i najduže otvoreni, pa se relativno mali broj korisnika u Puli i Slavonskom Brodu dijelom može objasniti kratkim vremenom rada tih centara i kraćim trajanjem medijske kampanje kojim se informirala javnost o tim centrima.

Prevalencija pozitivnih testova na HIV u Hrvatskoj među svim osobama testiranim na HIV je prema izvještajima laboratorija oko 0,007%, a među dobrovoljnim davateljima krvi 0,003%. Prevalencija pozitivnih HIV testova među osobama testiranim u CST centrima je 0,46%. To ukazuje da su CST centrima obuhvaćene, osim opće populacije i osobe s rizičnim ponašanjima za HIV infekciju, što je i bio i jedan od ciljeva.

Edukacija savjetnika i ostalih članova tima i suradnika CST centara uspješno je provedena kroz radionice o HIV savjetovanju i testiranju. Priručnik o HIV savjetovanju i testiranju napisan od grupe od šest autora, iako u nekim dijelovima neujednačen i sa nepotrebnim ponavljanjima, od provoditelja programa ocijenjen je kao vrlo dobar i koristan izvor teorijskih i praktičnih informacija.

Istraživanje informiranosti javnosti pokazalo je razmjerno slabu informiranost o postojanju CST centara i uslugama koje oni nude. Stoga je potrebno ojačati medijsko informiranje o postojanju CST centara i koristima HIV savjetovanja i testiranja, a medijsku promociju provoditi sustavno i kontinuirano, tijekom cijele godine. Time bi CST centri postali još prepoznatljiviji u lokalnoj zajednici. Rezultati istraživanja zadovoljstva korisnika ukazuju da su korisnici CST Zagreb (pri HZJZ-u) vrlo zadovoljni pruženim uslugama, a vrlo je vjerojatno da bi se slični rezultati dobili i u drugim CST centrima u Hrvatskoj.

Procesna evaluacije programa pokazala je da su specifični kratkoročni i srednjeročni ciljevi programa postignuti, i da su sudionici u provedbi i korisnici programa zadovoljni provedbom, postignutim rezultatima i pruženim uslugama. Programom se steklo vrijedno znanje i iskustvo u uspostavljanju i vođenju CST centara, a zahvaljujući uspješno i kvalitetno provedenom programu, njegove aktivnosti se nastavljaju i dalje. Održivost programa dobrovoljnog savjetovanja i HIV testiranja osigurana je kroz uvođenje te aktivnosti u Nacionalni program za prevenciju HIV/AIDS-a za 2005. – 2010. godinu, te Plan i program mjera zdravstvene zaštite iz obveznog zdravstvenog osiguranja (NN 126/06).

Prema podacima Registra za HIV/AIDS među županijama postoje razlike u relativnom udjelu oboljelih od HIV/AIDS-a prema vjerojatnom putu prijenosa HIV infekcije. Svaki centar trebao bi analizirati karakteristike svojih dosadašnjih korisnika i usporediti ih sa podacima o oboljelima iz kako bi mogao kreirati ciljane aktivnosti i usmjeriti ih prema osobama povećanog rizika koje su često teško dohvatljive. Stoga je potrebno CST centre poticati na izradu vlastitih studija evaluacije.

Kod rada na sličnim projektima, ali i za uspješniji rad postojećih centara potrebno je uložiti više truda u poboljšanje komunikacije između svih sudionika u provedbi, posebno između sudionika različitih odjela unutar institucije (češći sastanci, dvosmjerno informiranje i sl.) te ojačati suradnju sa nevladinim udrugama. U sve procese i aktivnosti programa potrebno je od početka uključiti stručnjake iz područja ekonomije i prava i razmatrati potencijalne prednosti i probleme (zajednički sastanci s radne skupine za stručna pitanja i pravno-ekonomska pitanja), a kod planiranja i realizacije aktivnosti prihvatiti pravno-ekonomske okvire, sve u cilju postizanja optimalnih rezultata u realnim okvirima i mogućnostima.

Ovaj prikaz evaluacije preventivnog programa HIV savjetovanja i testiranja ima svoja ograničenja: u istraživanju mišljenja i zadovoljstva članova projektnog tima uzorak ispitanika je mali, a ispitanici su većinom djelatnici Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo; u ispitivanju zadovoljstva korisnika programa obrađeni su samo upitnici korisnika iz Zagreba; od ukupno tri održane radionice o HIV savjetovanju i testiranju provedena je evaluacija samo nakon jedne radionice, pa evaluacija cilja osposobljavanja stručnjaka za rad u centrima nije mogla biti cjelovito provedena niti se mogla uspoređivati kvaliteta pojedinih radionica; u prikazu rada pojedinih CST centara dan je samo kumulativan prikaz uglavnom kvantitativnih podataka o radu (broj korisnika, broj savjetovanja i itd.), bez korištenja komparativnih i kvalitativnih metoda analize rada pojedinih centara.

Ipak, unatoč ovim ograničenjima, ovaj rad može poslužiti kao dobra orijentacija za poboljšanje rada,

pomoć kod provedbe sličnih programa i polazna točka za slijedeće evaluacijske studije.

U tijeku je kreiranje standardnih metoda i postupaka evaluacije rada centara koje će se u budućnosti kontinuirano i sustavno provoditi. Uz praćenje kvantitativnih pokazatelja (broj korisnika, broj savjetovanja i testiranja itd.), trebalo bi uvesti praćenje i vrednovanje dugoročnih učinaka CST centara (povećano znanje o HIV/AIDS-u u populaciji, smanjenje rizičnih ponašanja, pozitivni stavovi o HIV/AIDS-u u društvu, smanjenje incidencije HIV infekcije i AIDS-a). Dokumentacija o individualnoj evidenciji korisnika (Anketni obrasci Centra za HIV savjetovanje i testiranje) može koristiti kao izvor podataka o epidemiološkim i bihevioralnim karakteristikama korisnika koji mogu koristiti u praćenju HIV infekcije i AIDS-a sustavom druge generacije, odnosno praćenju trendova rizičnih ponašanja za HIV infekciju te pomoći stručnjacima u izradi ciljanih preventivnih intervencija.

Literatura

1. Projekt Ministarstva zdravstva i socijalne skrbi i Globalnog Fonda za borbu protiv AIDS-a, tuberkuloze i malarije "Unapređivanje borbe protiv HIV/AIDS-a u Hrvatskoj" dostupno na: <http://www.mzss.hr>.
2. Technical Guidance on HIV Counseling. MMWR 1993;42(RR-02). CDC, dostupno na: <http://www.cdc.gov/mmwr/preview/mmwrhtml/00020645.htm>
3. Revised Guidelines for HIV Counseling, testing, and Referral. MMWR 2001; 50(RR19):1-58.CDC. dostupno na: <http://www.cdc.gov/mmwr/preview/mmwrhtml/rr5019a1.htm>
4. Increasing Access to HIV Testing and Counselling: report of WHO consultation, Geneva, 2002;19-21
5. Nemeth Blažić T., Kolarić B., Kaić B. i sur. Priručnik za HIV savjetovanje i testiranje. Hrvatski zavod za javno zdravstvo, Zagreb 2006. dostupno na: <http://www.hzjz.hr>.
6. Tools for evaluating HIV voluntary counseling and testing. Joint United Nations Programme on HIV/AIDS (UNAIDS),Geneva 2000.
7. Scaling-up HIV testing and counseling services: a toolkit for programme managers. WHO 2006.

Kontakt:

Tatjana Nemeth Blažić
Služba za epidemiologiju zaraznih bolesti
Hrvatski zavod za javno zdravstvo
Rockefellerova 7, 10000 Zagreb
Tel. 46 83 004
e-mail: tatjana.nemeth-blazic@hzjz.hr